

ESTUDI SOBRE ELS MALNOMS DE SANT CARLES DE LA RÀPITA. APROXIMACIÓ ALS SIGNIFICATS, MOTIVACIONS I CARACTERÍSTIQUES FORMALS

M. Teresa Moya Reverté

1. INTRODUCCIÓ

Amb aquest treball intentem aproximar-nos a una de les realitats lingüístiques més arrelades i esteses dins la cultura popular de qualsevol poble: la creació i l'ús de malnoms. L'objectiu d'aquest treball ha estat buscar el significat i la motivació dels malnoms de Sant Carles de la Ràpita, conscients de la informació que sobre l'estat de la llengua, la vida i els costums dels habitants representen.

Concretament, els incentius que ens han dut a realitzar la investigació han estat: d'una banda, el desig de conservar els fruits de la riquesa popular autòctona d'un sistema que es perd amb el temps, - ja que conservant-lo conservarem també un tros d'història; per una altra, la simple curiositat de conèixer la motivació dels malnoms que des de sempre hem sentit -com a fills/es que som d'aquesta localitat; i, també, la coneixença que a través d'aquest estudi incidim en la consciència d'alguns trets lingüístics d'aquesta zona.

La Ràpita és el nom amb què es coneix popularment la nostra població. Està situada a la comarca del Montsià i té aproximadament uns 10.700 habitants.

La majoria dels malnoms que estudiem tenen un origen molt antic. Han arribat a nosaltres després d'haver passat per diverses generacions familiars i, per això, ens és difícil saber la causa que originà en el seu moment la creació del malnom. Els mateixos malanomenats, en la majoria dels casos, en desconeixen l'origen, i fins alguna vegada, en desconeixen el significat. MILLÁN i CARLES en la introducció que fan al recull de malnoms rapitencs

publicats dins **La Ràpita en el temps** corroboren l'antiguitat d' aquests apel·latius afirmant que "*moltes famílies el portaven abans d'arribar a la Ràpita*"¹.

Aquesta afirmació s'entén si pensem que de la fundació de la nostra localitat només en fa dos-cents anys i que és a partir d' aquest moment quan hi arribà gent d'altres indrets per instal·lar-s'hi. Abans de la fundació només hi habitaven unes poques famílies de pagesos i pescadors. Tal com diuen els autors esmentats, la Ràpita és un poble "*on tothom ha estat nouvingut*"² i, per tant, és possible que la majoria de renoms vigents tinguén l' origen en altres poblacions, fet que dificulta encara més la nostra tasca.

Així, doncs, de quins malnoms hem pogut esbrinar la motivació? Doncs només d'aquells de formació més recent o d'aquells que tot i ser de llarga vida s' han anat trasmetent amb l'explicació de l'origen. Amb tot, però, un nombre força escàs de l'inventari de malnoms rapitencs.

2. METODOLOGIA

Per realitzar aquest estudi ens hem basat tant en fonts escrites com orals. L'estudi parteix de la font documental de tres reculls de malnoms rapitencs - d'autors diferents³ que apareixen en el llibre ja esmentat. Cal dir, però, que d'aquests reculls no se n'especifica la data de realització.

Hem fet un buidatge d'aquests tres reculls i n'hem exclòs: els malnoms repetits i les variacions morfològiques d'un mateix malnom.

Pel que fa a les fonts orals, hem buscat dos informants principals de diferent generació, sexe i ocupació, per tal que la informació fos més rica. Les dades rebudes han estat complementades amb la informació d'altres informants als quals, però, se'ls ha aplicat un qüestionari més breu: directament, se'ls ha preguntat si coneixien l'origen dels seus malnoms o la dels seus veïns, amics i familiars⁴.

---

¹ MILLÁN i ROCA, Lluís - CARLES i GUÀRDIA, Paco. **La Ràpita en el temps**, pàg. 274

² pàg. 270, op. cit.

³ pàg. 270, op. cit. J. FERRAN, L. MILLÁN i P. CARLES

⁴ De la primera generació han col·laborat: JRB, dona, 80 anys, viuda d'home pagès; RGB, 77 anys, viuda d'home pescador; LMR, 84 anys, mestre jubilat; de la segona, FMR, home, 48 anys, pintor; RRC, 52 anys, mestressa de casa; CBR, 61 anys, dona, mestressa de casa; de la tercera: EGF, home, 23 anys, mestre; EGV, dona, 24 anys,

Els dos enquestats que responen a les característiques indicades i que molt amablement s'han ofert a contribuir a la investigació han estat : Teresa Calvet Torrent, **La Calvet**, de 77 anys, mestressa de casa , viuda d'home pagès ; i José Francisco Brunet García, **Parexic**, de 53 anys, pescador.

A aquests dos informants els hem llegit la llista de malnoms buidats i els hem demanat que responguessen sobre cada un d'aquests a les qüestions que segueixen : 1) Coneixeu aquest malnom ? 2) Coneixeu la persona que el du ? 3) Sabeu per què se l'anomena així ? La primera i segona pregunta anaven destinades a comprovar si el malnom encara era vigent. Amb la tercera preguntàvem si coneixien la causa que havia originat el malnom.

Un cop acabades aquestes preguntes els hem llegit novament la llista i els hem preguntat sobre la partícula introductòria que sovint acompanya el malnom.

Fins aquí hem exposat els mètodes que hem seguit per esbrinar l'origen dels malnoms. A continuació exposarem com hem buscat el significat dels mots primitius, després d'haver fet una anàlisi morfològica que ens els ha revelat. Coneixem el significat de la majoria dels mots base que formen els malnoms, ja que són noms usats freqüentment en la vida quotidiana. Així, tots sabem el significat de les paraules : **Bicicleta, Maleta, Vilero, Malles, Mòlles...** que ara també són usades com a renoms.

Però, n'hi ha d'altres, que, en principi, no sabíem què significaven. Amb la llista de tots aquests malnoms formats amb mots de significat no conegut hem consultat **Els llinatges catalans**⁵ i el cens de la població corresponent a l'any vuitanta-quatre⁶ per veure si alguns malnoms provenien de cognoms. I la veritat és que amb aquest procediment se'ns ha escurçat força aquesta llista. Amb la resta, hem tornat als dos informants principals per preguntar-los si sabien què volien dir, i també hem consultat si tenien entrada al **DCVB**⁷.

Així hem pogut descobrir algun significat més, però, de tota manera, encara ens han quedat alguns malnoms inconeguts. Tanmateix, aquest no és un fet insòlit en el camp dels malnoms. VENY apunta aquesta característica com una mostra més de la productivitat poc clara dels malnoms i considera

---

assistenta social ; NBC, dona, 24 anys, mestra ; CFG, dona, 28 anys, estudiant ; FMR, xic, 17 anys, aprenent ; MFB, 16 anys, xic, estudiant

⁵ F. de BORJA MOLL, **Els llinatges catalans**

⁶ MILLÁN, op. cit. Pàg. 286-300

⁷ ALCOVER-MOLL, **Diccionari català-valencià-balear**

freqüent la "presència de mots foscos, de motivació poc clara, aparentment no vinculats a apel·latius. Catxucà, Pandangues, Parrutxana, Xoflis, Xurina, Xuli"⁸.

3. CLASSIFICACIÓ

Així, doncs, *grosso modo*, classifiquem els malnoms recollits en els grups següents :

3.1 Dels quals hem esbrinat la motivació⁹

3.2 Dels quals en desconeixem la motivació, però sí el significat del mot primitiu

3.3 Dels quals en desconeixem l'origen i el significat

3.4 I, per últim, afegim la llista de malnoms no vigents, que hem extret dels reculls.

3.1 Malnoms dels quals hem esbrinat la motivació

3.1.1 Oficis

A) Desapareguts

1- L'Asquilador, 2- L'Astorer, 3- La Baldanera, 4- Lo Cadirer, 5- La Manyana, 6- Lo Modisto, 7- Lo Pesador, 8- La Tramussera, 9- Lo Cacaüero, 10- La Ferradora, 11- La Lejiera, 12- Lo Rajoler, 13- L'Aguazil, 14- La Pataquera, 15- Lo Palmero, 16- La Povera, 17- La Filadora, 18- La Corretgera, 19- Lo Carboner, 20- Lo Lletero, 21- Lo Cotonero, 22- Pedrapiqué, 23- La Conserja, 24- Lo Farolero, 25- La del forn, 26- Lo

---

⁸ VENY, J. **Introducció a la dialectologia catalana**, pàg. 174

⁹ La classificació semàntica d'aquests malnoms ha estat basada en el treball de MOREU-REY, Renoms, motius malnoms i noms de casa ---- Pel que fa a la transcripció, hem intentat acostar-nos al màxim a la pronúncia real dels malnoms. Així, grafiaem la i que mostra la segregació de la iod, la pronúncia amb a dels mots començats gràficament amb e àtona, la e final dels mots masculins sufixats amb -ista... Però, en altres ocasions, ens adequarem a la normativa com és ara amb la diferenciació b/v tot i que no les distingim fonèticament, la grafia de la r final tot i no pronunciar-la, etc. Els castellanismes seran introduïts sense cometes.

Granerero, 27- Lo Canterer, 28- La Molinera, La Canquillera¹⁰, Lo Lligaller¹¹, Lo Badesso¹², La Vetera, La Cordellera, Lo Letxero, Pelaburros, Lo Barquer.

a) Explicitats de manera indirecta

29- La Figa i Mitja, 30- Corneta.

B) Actuals

a) Explicitats amb el nom de l'ofici

31- Lo Sifonero, 32- Lo Paigés, 33- Lo Marmoliste, 34- Lo Xurrero, 35- L'Asmolet, Lo Fuster, Lo Barber, L'Astudianta, Lo Cartero, La Pollera...

b) Explicitats mitjançant metàfora

36- Salerito, 37- Grua

c) Explicitats de manera indirecta

38- La de les flors, 39- La de la merceria, 40- La del caso...

C) Dedicacions no professionals i aficions

41- L'Escolà, 42- Lo Tabaler, 43- La Llebra, 44- Matagats, 45- Xibeca, 46- Llepades, La Cantadora

3.1.2 Toponímia

---

¹⁰ MOREU-REY també recull aquest malnom a Vinaròs. Adverteix la metàtesi de quincallera -dona que ven quincalla- per canquillera. Pàg. 129, op. cit.

¹¹ Actualment no vigent. En el parlar tortosí lligallo significa camí ramader. MILLÁN i CARLES defineixen els lligallers com a "*pastors que feien el lligallo, recorrent amb les raberes camins transhumans*". Pàg. 266, op. cit.

¹² Suposem que és descendent d'una dona que devia ser abadessa. Pronunciat aquest mot amb l'article -l'abadessa- i en perdre's el motiu que l'originà i el significat del mot, s'interpretà com "La Badessa", i a partir d'aquesta forma, l'actual masculinització.

A) Explicitats a través de gentilicis

47- L'Aldeana, 48-L 'Ampostina, 49- L'Argentí, 50- Lo Canareu, 51- Lo Menorquí, 52- Lo Mallorquí, 53- La Galerenca, 54- La Godallenca, 55- Lo Tortosí, 56- Lo Xartolí, 57- Lo Manyo, 58- La Vinarossenca, 59- La Cartagenera, 60- Lo Calero, 61- La Cambrilenca, 62- Lo Gallego, 63- L'Asturiano, 64- Lo Borrego, 65- Lo Valencià, 66- La Favuda, 67- Lo Caveró, 68- Lo Calitjó, L'Aleman, Lo Russo, La Suïssa.

B) Explicitats a través del nom del poble

Badalona, 70- Màlaga, Campredó, La Moncofa¹³.

C) Toponímia rural

71- La Masovera

3.1.3 Antroponímia

A) Referits a noms

a) Sense modificar

72- La Proví, 73- La Bernarda, 74- Lo Modesto, 75- L'Alfonsa, 76- La Patrícia, 77- La Cecília, 78-La Clemència, 79- La Otèria, Laureano, Gràcia, La Laia, Valentí, Dorotea, La Grabiela.

b) Modificats per :

Feminització

80- La Maurícia, 81- La Ricarda, 82- La Camila, 83- La Bernabera, 84- La Fidela, 85- La Toríbia, 86- La Magina, 87- La Casiana, La Marca, La Ferrana

Masculinització

88- Lo Rito

Diminutius

---

¹³ **Moncofa.** Poble situat a la plana de Castelló. Pàg. 583, v. VII, DCVB

89- Llorenceta, 90- Mateuet, 91- D' Angeleta, 92- Pilareta, 93- D'Anita, Vicentico, Paquel¹⁴, Miguelín

Augmentatius

Miquelota, Masota, Perot

Hipocorístics

94- Ximo, 95- De Xento, 96- Xolo, 97- Nela, 98- Xoxim, 99- La Lissa, 100- La Màlia, 101 Maian -, 102- Mirigildo, 103- Lo Pòlit, 104- La Queta, 105- Caín, 106- Maso, 107- Llucó, 108- Lo Pito, 109- Pepo, 110- Janot

Per la pronúncia

Suriaco- Del nom Ciriaco. La interdental sorda castellana s'ha catalanitzat i ha passat a alveolar. A més, s'ha produït una dissimilació de les dues vocals, i n'ha resultat una u.

Sepiano- Del nom Cipriano. Ha sofert els mateixos canvis fonètics que l'anterior, sorgint una e de la dissimilació. A més, ha caigut la vibrant.

B) REFERITS A COGNOMS

a) Sense modificar

Balansà, Calatrava, Calderón, Cardedeu, Asquerré, Tario, Pantoja, Mascarell, 111- Lo Xaparro, Benet, Antó, 112- Xirimini, Labordeta, 113- Moia, Cabrera, Queralt, Roca, 114- Marxena, Quixal, La Pedreta, Cera, Pasqual, Lo Duc, Lo Manso, Lo Llassat, Gras, Granero, Antó, Lo Jove, Laseca, Lo Marro, Mies, Noll, Tafalla, Coll, 115-Lo Roio, Lo Rullo, Sastre, Cartes, Lo Xico, Landete, Mata, Milacre

b) Modificats per :

Feminització

116- La Rovira, 117- La Moia, 118- La Gara, 119- La Caballera, 120- La Quixala, 121- La Torrera, 122- La Nolla, 123- La Catalana, 124- La Ximena,

---

¹⁴ Malnom recollit també per MOREU-REY a Tortosa. Afirmar que prové de Paco. Pàg. 43, op. cit.

125- La Sola, 126-La Beltri, 127- La Redó, 128- La de Millán, 129- La Capilla, 130- La Roia, 131- La Marra, 132- La Huesa, 133- La Baila, 134- La Navarra, 135- La Sorolla

Masculinització

136- Lo Capillo

Diminutius

137- Barrereta, 138- Pinyaneta, 139- Mietes

La pronúncia

140- Lo Viscarro, 141- Lo Visnago, 142- La Munyossa, Isquierdo

3.1.4 Fets de parla habitual

A) A causa del que solen dir

143- Maiderribo, 144- Patràs, 145- L'Americano, 146- Lo Primo, 147- De Cosí, 148- L'Hermano, 149- Canàries, 150- Ratets, 151-Tramuntana

B) A causa del que els solen dir

152- L'Amigo, 153- Parexic

C) A causa d' una fonètica defectuosa

Cacac

3.1.5 Parentiu

Lo Bessó, 156- La Bessona

3.1.6 Caràcter

A) Explicitats de manera directa

157- Lo Sant, 158- L' Aretge, 159- Lo Sàvit, 160- Cagarrutes, 161- La Madreguapa, 162- Lo Governador, 163- Marqueset, Viveta, Cagueta,

Covarde, La Valenta, Pocapena, Lo Tranquilo

B) Explicitats mitjançant ironia

164- L'Amorosa

C) Explicitats mitjançant metàfora

165- Bala, 166- Tocabiscos, 167- Lo Grill, 168- Los Gallos

3.1.7 Físic

A) Referit al cos en general

a) De manera directa

169- La Menuda, 170- Lo Peque, 171- La Llarga, 172- Pòtul, La Pequenya, Cameta, Cama de Catre, Rabassut, La Panxampla, La Culona, Lo Preciós, Camassa, Hermosura

b) A través d' un personatge

173- Tarzan

c) Mitjançant metàfora

174- Les Tines, 175- Centella, 176- Capsa

B) Referit al cap o a la cara

177- Caracremada, 178- La Morret, 179- La Piga, 180- Aurrelleta. 181- Bombones, 182- Onceta, 183- Lleganya, 184- Lo Pigat, Lo Xato, Lo Morrut, Barba, Les Boniques, Panxa, Pevots, Lo Guapo, Morros de Teulada, De Morrotallat, Cap xapat, Cap blanc, Coll d'oli, La Dents, La Ullets, Clatell

C) Referit al color de la pell

185- Les Roigetes, 186- Negrete, 187- La Morena, Manroses¹⁵

D) Referit al color dels cabells

188- Rubio, 189- Pelarrúbia, 190- Ros, Sobrassada

E) Referit a alguna prenda que duien habitualment

191- La de los anillos, Gorrota, Motxilla, Camalet

F) Defectes físics

192-Lo Tort, 193- Lo Coixo, 194- Noudits, 195- Lo Calvo, 196-La Curreta, 197-Lo Sord

3.1.8 Anècdotes

198- Xelín, 199- Lo Moro, 200- Gatalcap, 201- Lo Casat, 202- Lo Broculero, 203- Cabreta

NOTES:

1- Home que esquilava matxos. Actualment, son fill. 2- Home que feia estores. 3- Dona encarregada de rentar els budells dels porcs a les matances. També venia baldanes. 4- Home que feia cadires. Actualment, son fill. 5- Descendent d'un home que era manyà , és a dir, treballava amb ferro. Amb la feminització del malnom *-manyana-* sembla un mot castellà. 6- Actualment no vigent. La mare de l'home que era anomenat així va aprendre a cosir de molt jove i per això li van dir **La Modista**. 7- Home que pesava allò que els altres volien comprar. 8- Descendent d'un home que venia tramussos. 9- Venia cacaus. 10- Filla d'un home que posava les ferradures als matxos. 11- Filla d'una parella que venia *lejía*. 12- Feia rajoles. 13- Home que va ser aguatzil. 14- Venia pataques -patates. 15- El pare de l'actual portador construïa cabassos amb palmes. 16- Son pare cavava pous. 17- Son pare filava. 18-Filla de l'home que feia les corretges per als matxos. 19- Venia carbó 20- Sons pares tenien vaques i venien llet per les cases. 21- Home encarregat de buscar recol.lectors de cotó per a una empresa que s'hi dedicava. 22- Home

---

¹⁵ No sabem l'origen però podem suposar que algun avantpassat tenia les mans de color rosa. La pèrdua de la sibilant en contacte amb la vibrant és un fenomen fonètic força corrent.

picapedrer. 23- Dona d'un home que va ser *conserje* d'un bar. 24- Cuidava un far. 25- Sons pares tenien una panaderia. 26- Feia graneres artesanalment. 27- Home que venia cànsters. 28- Filla d'un home que venia oli. 29- L'àvia de les actuals portadores venia figues seques pel carrer. 30- Home que era carabiner i tocava la corneta quan havia de fer algun avís. 31- Home que reparteix sifons i altres begudes per les cases. 32 - Home que era pagès i després passà a ser pescador. 33- Home que construeix les làpides del cementiri. 34- Sons pares havien tingut una xurreria. 35- Home que esmola tisores, ganivets.... 36- Família que tradicionalment han estat cuiners. 37- Home que conduïa una grua. 38- Mestressa d'una floristeria. 39- Mestressa d'una merceria. 40- Dona que cobra els rebuts de l'emresa funerària "Ocaso". Aquest mot no és conegut popularment i, per això, en pronunciar-lo amb l'article -l'ocaso-, ha estat interpretat com "*lo caso*", és a dir, com el mot caso precedit de l'article masculí lo. D'altra banda, aquesta paraula es pot interpretar com un eufemisme de la mort. 41- De menut va ser-ho. 42- Home que tocava el tabal. 43- Filla d'un home a qui li agradava molt caçar i per això li van dir **Lo Llebro**. 44- De menut li agradava jugar a matar gats. 45- Home a qui li agradava molt beure cervesa. 46- Un home tenia el costum de llepar-se molt sovint els llavis. Així ha passat a designar-se tota la seva família. 47- Sa mare era de l'Aldea. 48- Tots els que han vingut d'Amposta. 49- Son pare va anar a l'Argentina i va tornar casat i amb dos fills. A aquests se'ls va anomenar així quan es van instal·lar al poble. 50- Va vindre d'Alcanar. 51- Va vindre de Menorca. 52-Procendent de Mallorca. 53- Va vindre de la Galera. 54- Va vindre de Godall. 55- Va vindre de Tortosa. 56-Home descendent d'un home de Xerta. 57-Home que vingué d' Aragó. 58- Va vindre de Vinaròs. 59-Va arribar de Cartagena. 60-Va vindre de l'Amet lla o de la Cala. 61- Dona que va vindre de Cambrils. 62- Va vindre de Galícia. 63- Va vindre d' Astúries. 64- Vinarossenc. Als d' aquesta població se'ls coneix popularment com a borregos. 65- Procendent d' un poble de València. 66-Procendent d'Uldecona. Als d'aquesta localitat se'ls anomena falduts. El que no he pogut esbrinar és el perquè del canvi de falduda a favuda. 67- Procendent de la Cava. 68- Va vindre de Calitx. 69- Home que era de Badalona. 70- Home que va vindre de Màlaga. 71- Dona que vivia en un mas. Sa mare es deia així. 73- Sa mare es deia Bernarda. 74- Son pare es deia Modesto.75- Sa mare es deia Alfonsa . 76- Sa mare es deia Patrícia. 77- Sa mare es deia Cecília. 78- Sa mare es deia Clemència. 79- Sa mare es deia Otèria. 80- Son pare es deia Maurício. 81- Son pare es deia Ricardo. 82- Son pare es deia Camilo.83- Son pare es deia Bernabé. 84- El seu marit es deia Fidel. 85- Filla de Toríbio. 86- Filla de Magí. 87- Son pare es deia Casiano. 88- Una avantpassada es deia Rita. 89- Sa mare es deia Llorença. 90- Son pare es deia Mateu. 91, 92 i 93- Les seues mares s'anomenaven així. 94- Hipocoristic de Joaquim. 95- De